

КРИЗА ОСВІТИ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

А.О.Ярошенко

*доцент кафедри соціології, управління та євроінтеграції
Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*

У статті розглядається поняття „глобальна освіта”, визначається роль та значення освіти як глобальної проблеми сучасності.

Ключові слова: глобалізація, знаннява парадигма.

Початок ХХІ століття, стрімкий розвиток науково-технічної революції ознаменувався процесами, що мають назву глобалізаційні. І сьогодні навряд чи хто буде заперечувати той очевидний факт, що ми живемо в умовах глобалізації [1, 40-49]. Хоча на думку німецького політолога і філософа Р.Сафранські глобалізація являє собою не єдиний і односторонній, а складний і багатогранний процес, тому необхідно говорити не про “глобалізацію”, а про “глобалізації” [8, 19].

Глобалізація світу, на думку авторів праці “Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз” має позитивні і негативні наслідки. З одного боку, добре, коли усі нації відчувають себе частиною людства, включені до глобальних інформаційних структур, до світової економіки і політики. Але глобалізація веде до диктату наддержав, транснаціональних корпорацій, звужує автономію національних держав [3, 204].

Глобальна освіта, в свою чергу, виступає найефективнішим засобом позитивного розвитку процесів глобалізації, оскільки тільки освічене суспільство і освічене людство може критично і розумно протиставити позитивні процеси розвитку негативним, уникнути анархії і насильства. Саме глобальна освіта може забезпечити активну участь світової науки і громадськості в управлінні світом в новому тисячолітті. Людство, стурбоване своїм виживанням, все більше звертається до проблем освіти, його розвитку і вдосконалення, оскільки вже зараз з'ясовується, яким буде нове століття – проінформованим або неосвіченим, гуманним або агресивним. Тому актуальність даної проблеми беззаперечна.

Метою даної статті є аналіз освіти як глобальної проблеми сучасності.

Ряд завдань які ми ставимо перед собою, це дати аналіз самого поняття “глобальна освіта”, визначити роль і значення освіти як глобальної проблеми сучасності.

В ХХІ ст. та новому тисячолітті проблеми освіти стають пріоритетними у всьому світі,

оскільки вони визначають майбутнє кожної країни окремо і планети в цілому. Перед нами стоїть стратегічна задача виховання освіченої і відповідальної особи, здатної забезпечити не тільки власну життєтворчість, але і розумну життєдіяльність інших людей. Прийшов час, коли кожній людині необхідно отримати комплекс екологічних, економічних і юридичних знань в системі глобальної освіти і раціонально використати Інтернет як інструмент безперервної самоосвіти.

Саме поняття “глобальна освіта” активно використовується на різних рівнях:

- на рівні глобальної мегасистеми (планетарному), тобто на рівні взаємодії і взаємозбагачення національних освітніх систем, міждержавних, міжрегіональних зв'язків і міжнародної співпраці;
- на рівні конкретних освітніх систем (шкіл і класів, освітніх центрів, університетів тощо), тобто на рівні змісту інтернаціональної (міжнародної) освіти, що розвиває планетарне мислення і свідомість, організації процесу навчання відповідно до сучасних освітніх стандартів, нових інформаційних та навчальних технологій.

Виходячи з цього, глобальна освіта це не просто сукупність безлічі національних освітніх просторів і систем, це особлива “мегасистема”, де задаються і реалізується мета національної і світової освітньої політики, де функціонують специфічні зв'язки і відносини між державами і їх освітніми системами, направлені на всесвітнє розширення можливостей розвитку особи.

Ініціаторами і лідерами у напрямі розвитку Глобальної освіти є американці. Ще в 1970 р. був створений “The American Forum for Global Education” (“Американський Форум для Глобальної Освіти”) – недержавна організація, що створила рухи за Глобальну освіту як в самих США, так і на міжнародній арені. Ще відбулася в квітні 1995 р. в

Нью-Йорку за ініціативою Американського Форуму для Глобальної освіти і під егідою ЮНЕСКО. Глобальна освіта була визнана найважливішим напрямом розвитку сучасної педагогічної науки і практики, метою якого є підготовка людини до життя в тривожному, швидкоплинному і взаємозалежному світі, до рішення наростаючих глобальних проблем.

Розвитку Глобальної освіти сприяють різні наукові конференції, зустрічі та інші міжнародні заходи. Так, наприклад, істотний внеском в розвиток Глобальної освіти став проведений в Австрії у вересні 2000 р. міжнародний симпозіум, на якому обговорювалися необхідність і значення розвитку Глобальної освіти в новому столітті, у тому числі через нові повчальні технології.

Особливе наукове і практичне значення має найбільша конференція ("Annual Meeting"), що проводиться щорічно американською асоціацією дослідників освіти (AERA), в якій беруть участь близько 10000 учених, викладачів і вчителів з різних країн світу.

Дуже важливі численні публікації по найактуальніших проблемах освіти в журналах, видаваних асоціацією (AERA): "American Educational Research Journal", "Educational Researcher", "Review of Educational Research".

Проблеми розвитку Глобальної освіти розглядаються в докладах настільки конкретно, що вони представляють не тільки його зміст, але і розклад шкільних занять, тобто розробляється "глобальний контекст" в школі, в класі (James Becker, Jonson).

Зміст Глобальної освіти, на думку американських дослідників, складається з наступних основних напрямів (Кніер, 1989):

- вивчення систем (економічних, політичних, екологічних, технологічних);
- вивчення гуманітарних цінностей (загальних і різних);
- вивчення універсальних проблем (війна і мир, права людини, навколишнє середовище);
- вивчення глобальної історії (розвиток глобальної системи, гуманітарних цінностей) [4, 140-144].

Про необхідність перебудови системи освіти і науки у зв'язку з рішенням глобальних проблем сучасності говорять документи 6-ої Сесії Комісії ООН по стійкому розвитку (CSD), що відбулася в Штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку [6, 197-205].

Зазначимо також, що питання глобалістики, реформування й удосконалення системи освіти знайшли широке відображення і в працях вітчизняних авторів В.П.Андрущенко, В.С.Біблера, А.М.Бойко, І.А.Василенко, С.І.Гессена,

В.В.Давидова, М.Б.Євтуха, І.А.Зязюна, В.Г.Кременя, В.С.Лутая, М.І.Михальченка, А.С.Панаріна.

Сучасний процес навчання потребує використання нових досліджень проблеми розвитку в контексті глобальної освіти. Як результат побачили світ ряд книг, в яких потрактовують проблеми освіти в XXI столітті: "Інтеграція світової освіти – реальність третього тисячоліття", "Глобальна освіта – шлях до інтеграції світового освітнього простору", "Культурологічна складова інтернаціоналізації світової освіти", "Утворення майбутнього: глобальні проблеми – локальні рішення", а також колективні праці: "Теорія і практика глобальної освіти", "Організація навчального процесу в глобально-орієнтованій школі".

В останні десятиріччя багато країн розглядають освіту як головний, провідний чинник соціального і економічного прогресу. В другій половині століття можна виділити мінімум два критичні періоди в розвитку освіти. В середині 60-х рр. країни прийшли до висновку, що змагання в економічній області зводиться до змагання в області науки і техніки, а останнє в значній мірі зумовлюється підготовкою громадян в системі освіти. Саме ця обставина послужила першопричиною освітніх реформ в країнах Заходу і Японії в 60-70-і рр. Друга хвиля підвищеної уваги до проблем освіти виникла на початку 80-х рр., в той час, коли прийшло виразне усвідомлення того факту, що майбутній розвиток людства не обмежується лише економічним зростанням, а визначається в більшій мірі рівнем культури та інтелектуального розвитку людини [6, 2-6]. Кажучи словами Е.Фромма, розвиток визначатиметься не стільки тим, що людина має, скільки тим, що вона є, що вона може зробити з тим, що має [7, 10]. Зростання уваги до значення людини викликано рядом стійких тенденцій в світовому розвитку, з яких найбільш істотної для системи освіти наступні:

- все більш усвідомлюється імператив виживання і глобальної відповідальності кожної людини за майбутнє планети;
- збільшується різноманіття соціальних устроїв суспільства, все більш виявляються ознаки постіндустріального суспільства; признається об'єктивна необхідність багатогранності, гнучкості мислення та сприйняття світу;
- зміцнюється роль освіти як джерела ідей для відповідального ухвалення політичних рішень;

- усвідомлюється прямий вплив проектно-діяльнісної підготовки фахівців на конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світових ринках і на добробут нації [7, 10].

Виходячи з вищевикладених тенденцій, у всьому світі визнання визначальної ролі творчої особи супроводиться сьогодні незадоволеністю сучасною системою освіти, криза якої вже виявлена і визнана фактом, що відбувся. Характерною межею сучасної кризової ситуації є, на наш погляд, збільшення розриву між культурою і освітою, оскільки саме по собі знання не заміщає духовності і не в змозі забезпечити процес цілісного відтворювання як соціуму, так і особи. Форми прояву цієї кризи в різних країнах різні, оскільки різні масштаби, структура і організація національних систем освіти, а також способів взаємодії системи освіти з їх "надсистемою": економікою, культурою. Сутність кризи єдина: система освіти, названа представниками "Римського клубу" футурологів "підтримуючим навчанням", що склалася (або традиційна), має в своїй основі фіксовані методи і правила, призначені для того, щоб справлятися з вже відомими ситуаціями, що повторюються.

Зверненість такої системи освіти в минуле є однією з причин її кризи. Альтернатива "підтримуючого навчання" в термінах "Римського клубу" – "інноваційне навчання", яке передбачає вироблення у тих, хто навчається здібності до проектно-детермінації майбутнього.

Розглянемо сучасну освітню ситуацію під кутом зору того, що відбувається в соціокультурному просторі. У всьому світі йде перегляд ряду уявлень щодо людини, знання і можливості його використання, успадкованої від епохи Освіти і до недавніх часів, як щось саме собою розуміюче. Ці уявлення були встановлені в основі системи освіти, що існувала так само і в нашій країні, успіхи якої в деяких відносинах абсолютно незаперечні (так звана класична освіта основні принципи якого сформульовані Коменським, Песталоцці). Ця форма освіти, хоча і еволюціонувала в значній мірі, але по своїй соціокультурній орієнтації залишилася колишньою і значною мірою вичерпала себе.

Йдеться про ідею, згідно якої звільнення людини з-під гніту чужих йому сил пов'язано, перш за все, з оволодінням знаннями про закони природи і суспільства. Людина, що застосує ці знання, здатна управляти різноманітними процесами контролювати їх і направляти їх розвиток в своїх інтересах. Головним завданням школи є вироблення у учня відповідних знань, умінь, навиків. Сучасний соціокультурний простір піддавався ряду трансформацій і досяг того рівня розвитку, коли все ясніше стає невідповідність цієї ідеї реальності, з якою стикається

людина сьогодні. По-перше, застосування знань – творча задача, що вирішується кожного разу в неповторній ситуації. По-друге, людина сьогодні живе у все більш невизначеній ситуації, готові рішення, як правило, відсутні. Тому перед освітою сьогодні стоїть завдання виховати самостійно творчо мислячу особу.

Наростаюча невідповідність традиційної "знаннєвої парадигми" освіти сучасним реальностям виявляється, на думку Х.Г.Тхагапсоева, в суперечностях, що загострюються, між: цілісністю культури і технологією її фрагментарного відтворювання через предметно-знаннєвий тип освіти; соціокультурною (культуротекстною) та індивідуально-особовою обумовленістю формування людини і знеособлено-імперативними методами навчання і виховання; безперервною зміною змісту, наростаючим об'ємом знань і незмінним характером базових інформаційних технологій освіти [5, 105].

Породженням традиційної освітньої парадигми з'явилася якась "подібність промислової технології з цільовою задачею підготовки "людини знаючої", тобто фахівця, що володіє конкретним об'ємом знань (умінь, навиків). Тут лежать і корені відтворювання технократичного мислення, ідеологія "корисності", в якій немає місця власне особі, оскільки тут перемагає функціональність, схематизм, стереотипізація і немає місця гуманізації" [2, 80].

Сучасний стан культурної свідомості входить в суперечність з сцієнтистським, раціонально-знаннєвим, технократичним характером традиційної моделі освіти. Структура і зміст освіти, що має в своїй основі "знаннєву парадигму" сьогодні не відповідає структурам сучасної культури і людської діяльності, внаслідок чого не в змозі забезпечити своє основне призначення – адекватне віддзеркалення і ефективне привласнення людського досвіду.

В сучасних умовах перестратифікації суспільства при зміні системи як економічної, так і культурних норм і відносин, в умовах соціокультурної кризи, що охоплює різні сфери суспільного життя виникає необхідність вибору соціокультурної моделі освіти.

Частиною парадигмальної кризи освіти є і проблема характеру соціальних взаємодій і відносин між головними учасниками навчання – вчителем і тим, хто навчається. Педагог імперативного складу вже не відповідає духу нашого часу і сучасній культурі.

Аналізуючи дану проблему, неможливо залишити осторонь і особу вчителя в глобальній освіті, як носія культури і її творця,

наступника і творця світового педагогічного досвіду. За світовими стандартами сучасний вчитель – це творча індивідуальність, що володіє оригінальним проблемно-педагогічним і критичним мисленням, творець багатоваріативних програм, що спираються на світовий досвід і нові технології навчання, інтерпретуючи їх в конкретних педагогічних умовах на основі діагностичного цілепокладання і рефлексії.

При цьому позиція педагога розглядається як система всіх інтелектуальних, вольових і емоційно-оцінних відносин до світу, соціальної дійсності і педагогічної діяльності. Соціальна позиція педагога зростає з тієї системи поглядів переконань і ціннісних орієнтацій, які були сформовані ще в загальноосвітній школі. В процесі професійної підготовки на їх базі формується мотиваційно-ціннісне відношення до педагогічної професії мети і засобам педагогічної діяльності освіти (навчання і виховання), що оновлюється в інноваційній діяльності вчителів та має значний позитивний досвід, засновано на дидактичній теорії і все ще залишається масово-репродуктивним, а не індивідуально-творчим.

Але в реальній практиці все ж таки переважає саме педагог імперативного складу, оскільки поки домінуючою є “знаннева парадигма” побудована на категоричних уявленнях класичних наук про світ і його пізнаваність, про детермінованості законів, діючих в реальній дійсності. Повніше усвідомити потребу в інноваційному навчанні, в подоланні традиційних способів організації освіти допомагає культурно-історичний аналіз етнографічних даних, виконаний рядом відомих американських етнографів, що пропонують свою типологію культур, що проливає світло на необхідність зміни функцій системи освіти.

М.Мід розрізняє в людській історії три типи культур з погляду трансляції досвіду між поколіннями: постфігуративні, де діти вчать, перш за все, у своїх попередників; конфігуративні, де діти і дорослі вчать у своїх однолітків; префігуративні, виникаючі в середині ХХ сторіччя, що визначають новий тип соціального зв'язку між поколіннями, коли спосіб життя старшого покоління не тяжіє над молодшим. “У всіх частинах світу, де всі народи з'єднані електронною комунікативною мережею, у молодих людей виникла спільність досвіду, якого ніколи не було і не буде у старших, і навпаки, старше покоління ніко-

ли не побачить в житті молодих людей повторення свого безпрецедентного досвіду змін, що заміняли один одного. Цей розрив між поколіннями абсолютно новий, він глобальний і загальний” [4, 361]. Отже, наша традиційна культура, орієнтована на передачу досвіду від старших до молодших, заміняється префігуративним типом культурної організації, орієнтованим на майбутнє. В такій соціокультурній ситуації, де відбувається зміна типу відносин між поколіннями, неминує зміна також і типу відносин між вчителем і учнями. Ці відносини втрачають характер примушення і не можуть бути нічим іншим, як відносинами співпраці, взаєморегуляції рівних перед невідомим теперішнім часом.

Таким чином, глобальна освіта відкриває величезний світ інформації і дає великі можливості для успішної і компетентної діяльності на світовому рівні; дійсно, з його допомогою можна стати “людиною світу” – це реальність сучасної глобальної освіти, а перспективи його непередбачувані особливо в період, коли освіта вступає в якісно новий етап – міжнародну інтеграцію, яка є результатом розвитку і поглиблення попереднього етапу – інтернаціоналізації – і доведення його до рівня інтеграції національних систем. Для інтеграції стають характерними зростаючі за рахунок злагодженої міжнародної освітньої політики взаємне зближення, взаємодоповнення і взаємозалежність національних освітніх систем, синхронізація дій, що досягається на основі регулювання їх наднаціональними інститутами поступове переростання національними освітніми системами своїх державних рамок і зародження тенденцій до формування єдиного освітнього простору як найефективнішої форми реалізації задач майбутнього.

На основі вищевикладеного можна зробити наступний висновок: традиційна “знаннева (просвітницька) модель” освіти вичерпала себе, вона на сьогоднішній день не відповідає запитам сучасного соціокультурного середовища. Вихід освіти з кризи – в новій парадигмальній політиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вшивцева М.Н.* Глобализация и глобализм в современном мире: о сущности и природе понятий / М. Н. Вшивцева // Известия Уральского государственного университета. – 2004.– № 32. – С.40-49.
2. *Герасимов Г.И.* Методологические основы реформирования образовательного процесса // Система послевузовского и дополнительного профессионального образования в современной России. – Ростов-на-Дону, 1997.
3. *Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз /* Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.
4. *Мид М.* Культура и мир детства. – М.: Просвещение, 1988. – 248 с.
5. *Тхагалсоев Х.Г.* О новой парадигме образования // Педагогика. – 1999. – № 1. – С. 46-52.
6. *Шушунов В.Е., Взятыхшев В.Ф., Романкова Л.И.* Высшее образование в России: взгляд в XXI век // Специалист. – 1993. – № 10. – С. 97-104.
7. *Шушунов В.Е., Взятыхшев В.Ф., Романкова Л.И.* Инновационное образование: идеи, принципы, модели. – М.: Принт, 1996. – 206 с.
8. *UN/CSD-6. Decision Adopted // Environ, Policy and Law.* – 1998. – № 4. – P.197-205.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2007 р.